

Recenzii

Elena Farago. Șapte din Umbra. Edit. Revistei „Ramuri” Craiova 1908.

D-na Elena Farago nu e o necunoscută pentru publicul cititor. Muzica versului său e din acele ce nu se uită ușor. Adeseori această muzică dulce, melancolică, poate cam monotună, exprimă mai bine decât însuși versul simțimintele pe jumătate destăinuie ale autoarei. Mulțumită ei poți stăpini mai ușor nerăbdarea ce te cuprinde pentru unele versuri așa de puțin clare, încât poezia întreagă devine un rebus, cum e de pildă între altele „De vorbă cu trecutul”... Această lipsă de claritate, ce-o imputăm autoarei și la primul ei volum, vine poate din acea delicatete intimă ce se împotrivesc unei confesiuni publice, fie ea și în versuri. Din teama de a comite o indiscrețiune vine poate acea tendință a poetei de a se exprima prin lungi circumlocuțiuni, de a căuta să redea pe departe și prin vorbe prea multe simțirea ce pierde astfel puterea de a se comunica cititorului și dă frazei acea cădere greoaie în desfășurarea ei din unele poezii, mai ales din „Scrișori”, care, pentru a avea interes, trebuiau tocmai să răsfringă simțirea în toată sinceritatea ei.

Dar tocmai alarma aceasta a simțirii intime ce pune stavilă sincerității trebuia să dea de știre d-nei Farago, că subiectivismul în oarecare măsură se opune artei. Desigur opera de artă ia naștere dintr'o simțire, din emoția intimă a artistului, dar voința de a o realiza în operă de artă vine din nevoia de a exterioriza, de a obiectiva această stare intimă. Această obiecti-

vare nu învoește însă revărsarea simțimintelor în forma lor primitivă, și poezia de dragoste, pentru a fi operă de artă, nu trebuie să fie un jurnal intim scris în versuri, ea trebuie să dea glas nu numai dragostei noastre, ci dragostei din sufletul tuturor.

Poezia aceasta personală poate ușor cădea într'o greșală de artă și primejdia o simte instinctiv și autoarea, care, silindu-se să nu depășească în expresie oarecare limită impusă de simțimintul intim al pudorii sufletești, devine obscură și emoția nu se comunică, versul e sters, câteodată banal.

Versul d-nei Farago apare din această cauză ca o mască pe care și-a pus-o autoarea din discrețiune și delicatete, de după care însă se arată uneori chipul ei adevărat în sinceritatea zimbetului și a lacrimilor fără pompă și podoabă literară în versuri draguțe ca aceste:

Stai singură 'n grădină
Și dragostea ți-o cîntă
Și-atîta ți-i de bine
Că parcă te 'nspăimîntă...

Lași cîntecul și iară
Pierdută'n giinduri cazi...
N'a fost nimicînd sub ceruri
Seninul care-i azi...

I-atîta primavară
În mugurii de tei.
Și-au înflorit ast noapte
Atîtea stînjenei...

Și iar începi un cîntec
Duios încetinel...
O! nu-ți întinde mîna
Spre bietul stînjene!

O nu-ți întinde mîna
Să rupi o floare, cînd
I-atîta duiosie
În farmecul din giind!...

.

Dar în aceste versuri nu mai e personalismul din celelalte.

Versurile în formă populară cer anumite daruri pentru ca sufletul artistului cultivat să se unească într-o armonie desăvârșită cu sufletul poporului, atât de plin de spontaneitate, și să dea acea impresie de firesc și de completă sinceritate din poezia populară. Genul nu mi se pare a fi tocmai acel mai potrivit cu talentul d-nei Farago, deși ne-a dat acea frumoasă poezie, destul de reușită: „Busuioac floare cu dar“...

Cit despre partea de la urmă, Martie-Deceembrie 1907, ar fi fost mai bine ca ea să lipsească din volum. Evenimentele la care se face aluzie sînt purtate în sufletul nostru de o altă de dureroasă amintire, încît numai glasul vre-unui vers ca acel al lui Goga ar putea să le atingă fără să ne jig-nească și să ne doară.

*

Elena Farago. Traduceri libere (versuri). Editura Revistei „Ramuri“, Craiova, 1908.

În aceste drăgălașe interpretări ale ciutăreților apusului se desfășoară toate calitățile versului d-nei Farago: muzicalitate, o limbă mlădioasă ce învoește redarea celor mai fine nuanțe a simțimentului și eugelării acestor măestri, ritmu variat și bine potrivit conținutului. Dar, deși gustul d-nei Farago a călăuzit-o, cum era de așteptat, în alegerea cîntecelor, sînt totuși unele care nu mi se pare că ar fi trebuit să fie alese, mai cu seamă cînd volumul e atât de mic și mîrgărilarele din poezia apusului atât de numeroase. Pe cînd altele, foarte frumoase în original, cum e „Stiuca“ lui Sully-Prudhomme, nu au fost cizelate cu îngrijirea cu s'ar fi cerut pentru asemenea juvaere, și de care d-na Farago a dat dovadă că e capabilă în alte traduceri.

M. Dunăreanu. Răsplata. Nuvele. Edit. Minerva, București.

În volumul acesta de povestiri d. Dunăreanu evocă scene din viața pescarilor din Dobrogea, un colț de lume pitoresc și interesant prin el însuși, prin felul lui de a fi, atât de osebit de al nostru.

„Răsplata“ e povestea suferințelor unui veteron, care plecat în Dobrogea după mirajul unui petec de pămînt, duce o viață de mizerii și chinuri amare în așteptarea îndeplinirii formalităților, îndepliniri însă ce se pierd din ce în ce în infinitul venurilor viitoare, din cauza necinstei funcționarilor. Mai bine însă rees sentimentele și părerile autorului exprimate direct decît concretizate în povestirea vie a faptelor, și autorul nu reușește decît să ne dea o slabă și palidă imagină a suferințelor acestui om atât de crud înșelat în nădejdea lui și atât de lipsit, de singur și străin, departe de vatra lui.

„Vania“, a doua nuvelă, cuprinde scene din viața pescarilor, pe care autorul le povestește cu destulă vioiciune, reușind destul de bine să redă culoarea locală, viața sufletească a acestor oameni simpli, în care cele câteva noțiuni despre viață și oameni, căpătate în lupta lor aprigă cu greutățile vieții și primejdiile elementelor, sînt simple și neschimbate, simțirile tari și violente, hotărîrile nestrămutate. Conflictetele între acești oameni ai mării au ceva din furia oarbă și fatalitatea elementelor dezlanțuite, în lupta cu care-și cîștigă ei, din cea mai fragedă copilărie, pînea de toate zilele. Caracterul acesta e foarte bine prins și redat în conflictul dintre fecior și tată, care sînt împinși spre drama și deznodămîntul fatal de aceeași puteri oarbe care-i mîină în largul mării, în primejdie de moarte, ca să-și apere cîrnacii! O trasatură de

caracter foarte bine prinsă e iarăși naivitatea copilăroasă a acestor suflete tari, ca în scena când Vania se duce la iubita lui cu ceas de nikel și baine de „domn”.

Autorul însă, cum am avut deja ocazia s'o spun, prinde și redă lucrurile cum prinde și redă țiganul cîntecul după ureche, nu are ceia ce se cheamă literatură și, atunci cînd se mărginește să aștearnă pe hîrtie aceia ce vorbește și place sufletului său, dă povestiri bune ca „Vania” sau plăcute ca cei „Doi slujbași”, „Intr'o noapte de pîndă” etc.

Cînd însă vrea să facă literatură, cu toate realele sale calități de observație și puterea sa de viziune, nu reușește decît să ne dea sarbede compoziții fără nici un relief, ca d. Davidescu, sau de un romantism fals, ce jignește gustul, ca „Maxim Ciacara” „Povestea unei iubiri”, etc.

Nu e destul ca povestirea să fie plăcută și să dea până la un punct iluzia că s'ar putea să fie adevărată. Ea trebuie să producă o impresie puternică, care să rămle. Dar pentru aceasta trebuie cași sufletul pe care o răsfrînge să fie puternic și să știe interpreta faptul brut, să se știe folosi de puternica-i viziune a realității pentru a concretiza în opera de artă o concepție despre viață și lume, căci aceasta dă operei de artă unitatea care se cere oricărui creațiunii care vrea să fie și vie și durabilă. I. S.

* * *

I. Kont. *La littérature hongroise d'aujourd'hui.* Paris, E. Sansot, 1908. În -18, 89 pag. prețul 2 fr.

Numele autorului acestei cărți este demult cunoscut în lumea științifică; stabilit de vre-o șaptesprezece ani la Paris, însărcinat cu un curs de limba și literatura maghiară la Sorbonne, de mulți ani, prin recensile sale din *Revue Critique*, de sub direcția lui Arthur Chuquet, el ține în curent lu-

mea filologică cu producțiunile de pe terenul filologiei maghiare. Pentru un public mai întins, a publicat mai multe lucrări asupra literaturii ungurești foarte bine apreciate, două chiar în-cununate de Academia franceză, și tot el a fost însărcinat să scrie istoria literaturii ungurești în colecția „Litteratures des Ostens”, care apare la Leipzig în editura lui C. F. Amelang: *Geschichte der ungarischen Litteratur*, von Dr. I. Kont, 1906. VIII+272 pg.

Lucrarea de față, apărută de curînd, are de scop de a face cunoscut cîntecul principale și tendințele care caracterizează literatura ungurească contemporană. Bazîndu-ne pe numele autorului și încrezîndu-ne în obiectivitatea sa, ușurată oarecum prin faptul că de atîția ani trăește departe de patrie, noi, care nu cunoaștem limba ungurească și nu-i putem controla afirmările și aprecierile, ne mărginim să înfaptășim celorților citeva din constatările făcute de autor asupra literaturii țării sale.

Data dela care pornește literatura nouă este anul 1867, anul compromisiunii Austro-Ungar, care însănuia oeră nouă în Ungaria, nu numai în literatură, ci pe toate terenurile. Dela această dată pornind I. K. scribează evoluția literaturii ungurești în toate genurile principale, pe care le studiază în patru capitole: I Poezia, II Teatrul, III Romanul și Novela, IV Critica și Istoria. La sfîrșit, în ultimele pagini (77—89), într-un mic appendix se dă o listă alfabetică a autorilor pomeniți, cu scurte detalii bio-și bibliografice.

Față de literatura mai veche, de în-naintea dualismului, care se inspira numai din istoria națională și al că-rui fond era numai patriotismul—cum se vede în operele celor trei corifei ai poeziei ungurești: Vörösmarty, Petöfi, Arany—literatura nouă a luat cu totul altă direcție. Parăsînd trecutul

ca izvor de inspirație, ea se ocupă de nevoile actuale ale societății, punând preocupările sociale pe planul întâi. În locul patriotismului, ca sentiment dominant, scriitorii sînt stăpîniți de idei largi, umanitare, citeodată chiar cosmopolite: „artistul nu-i mare decît atunci cînd are un suflet larg; cînd în mijlocul oamenilor, el își uită naționalitatea sa”, cîntă, într-o poezie, poetul Iuliu Reviczky. Tendința democratică, citeodată chiar cu o nuanță de socialism, caracterizează întreaga literatură nouă. Aproape toți scriitorii urmăresc prin operele lor schimbarea neajunsurilor de care suferă societatea. Mai toate operele literare urmăresc pe deoparte tendința de a discredită clasa nobililor, care, profitînd de un sistem nedrept de vot, trăsese din exploatarea mulțimii și singuri ajung la cirna afacerilor publice, iar pe de altă parte de a răspîndi iubirea pentru cei sărmani și nedreptăți, pentru muncitorii din orașe și pentru țărani din sate. Astfel Iuliu Reviczky, mort în floarea vrstei la 1888, Emil Abrányi „parnasianul tinerii generații”, Alexandru Endrődi „maestrul lied-ului unghuresc după Petőfi”, toți se inspiră din motive sociale, toți sînt plini de sarcasm pentru nobili și de milă și de iubire pentru cei de jos, pe cînd Francisk Kozma își păstrează toată dragostea pentru țaran și scrie în contra clasei diriguitoare satire despre care I. K. zice că „vor rămînea”, iar L. Palágy, Csizmadia și Ady cîntă revendicările proletariatului. Aceluș lucru și în literatura dramatică, care, ca prototipul tîndei, e cea mai tinăra. Pe cînd primii scriitori dramatici erau discipuli ai romanticilor francezi, iar mai tîrziu—după 1818—ai lui Scribe (cel mai talentat, în această epocă, a fost E. Szilgetyi), scriitorii tineri crează drama socială: Gr. Csiky, „cel mai mare dramaturg din tinăra generație”, ridi-

culizează pe scenă tipurile de nobili scăpați, micii funcționari, care vor să trăiască ca oamenii bogați; Herczeg scrie drame cu teză socială, Arpad Bercezik, „maestrul comediei”, bicește „la jeunesse dorée”, etc. etc. În proză, vechile și voluminoasele romane istorice, așa cum le scria Mauriciu Jókai și Nicolai Jósika, dispar și sînt înlocuite cu romane scurte și nuvele realiste, caracterizate prin aceeași tendință: zugrăvirea societății, dragostea de cei slabi și mai ales zugrăvirea vieții țăranelor. Șeful e Coloman Mikszáth, de a cărui școală sînt Stefan Petelei, Tömörkény, Alexius Benedek etc.

Un caracter principal al liricei unghurești mai nouă, este și importanța pe care poezii o acordă amorului, sentiment care în poezia mai veche—cu excepția lui Petőfi—avea un rol cu totul șters. Acest fapt, în unire cu preocuparea socială care dominează întreaga literatură, a făcut ca epopeia, așa de iubită înainte, să dispară cu totul. Acuma din genul epic, în versuri, înflorește numai balada—nu cea istorică, ci tot socială,—a cărui maestru este poetul I. Kiss, evreu de origine.

Ceia ce te surprinde cînd cetești volumașul lui I. K. e mai întai numărul mare de scriitori, citați ca distinși pe diferite terenuri și în al doilea loc bogăția producției lor: Prozatorul Mikszáth are 20 volume—și numai operele alese—; Victor Rákosi, 16 vol., dramaturgul Eugen Rákosi, care de mult a încetat să producă, consacrin-du-se jurnalisticăi, are 20 vol. opere de teatru; Csiky a scris 31 de piese: tragedii și comedii, etc. etc. Nu mai puțin deimnă de admirat este rivna cu care se traduc capodoperele, literaturilor străine: mai toți scriitorii însemnați, poeți și prozatori, pe lângă operele lor originale, au tradus și cîteva opere străine. Astfel I. K. cl-

tează ca traduși de către generația nouă: Sophokle, AEschyl, Plaut, Shakespeare, Goethe, Molière, Schiller, Heine, Byron, Sully Prudhomme, Coppée, Rostand, Leconte de Lisle, Gauthier, Hérédia, Baudelaire, Verlaine, etc. etc., toate traduceri în versuri și în metrelor originale.

Romeo Lovera.—*La letteratura rumena con breve crestomazia e dizionarietto esplicativo.* Ultrico Hoepli, Milano, 1908. 199 pg., pr. 1.50 lire.

E un volumaș din cunoscuta colecție italiană a manualelor Hoepli. Literatura romină e tratată pe 124 pg., crestomația se întinde până la pg. 186, restul îl ocupă un „vocabolarietto”, ca complement al crestomației.

În prefață autorul declară cu prudență că lucrarea nu are „nicio pretenție, nici științifică, nici estetică”, ci „ținutește numai a da o idee despre mișcarea literară” rominească.

Că nu poate fi vorba de nici-un fel de pretenții, te convingi pe dată ce răsfoești volumașul. D. L. ne vorbește în el despre „ultimel cercetări ale Rominiilor” care ar dovedi proveniența dacă a sunetelor *ă* și *î* (pg. 13); despre elementul „basso-lalino” al limbii noastre (pg. 12); despre diftongii *descendenți ea* și *oa* în cuvinte ca: *frumoasă, mireasă* (pg. 13); ne spune că G. Lazăr a tradus „operele lui Kant” (pg. 18); că D. Cantemir a scris între alte opere una intitulată *Descriptio Moldaviae* și alta *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* (pg. 22); că Milescu a fost profesor lui Petru cel Mare (pg. 24); că Cronica lui Șincai merge cu povestirea până în anul 1808 (pg. 30); lungește viața mai tuturor scriitorilor, punându-i să se nască mai de vreme și să moară mai târziu, etc., etc.

Toate cunoștințele autorului sînt parcă niște vagi reminiscențe din vreau manual elementar de literatură, tipărit acum cîteva decenii în urmă.

Astfel într'un loc vorbește de V. A. Ureche—pe care-l consideră drept cel mai mare istoric al nostru—așa fel încît parcă ar crede că și acuma ține lecții la universitatea din București. Aiurea ne pomenește despre teoria lui Roesler, pe care o combate d. Maiorescu și rupe o lance contra d-lui P. S. Aurelian. în chestia purității singelui nostru.

Din literatura recentă, pe care o tratează într'un capitol intitulat „Bolitineanu e i poeți minori”, așezat în urma capitolului consacrat lui Eminescu, nu cunoaște decît pe Cușbuc (sic), „poeziile critice de Nicolae Iorga” și pe „Vlahutza și Vojen pesimiști ca și Eminescu, de care se apropie și în formă”. (pg. 120).

Nici limba rominească nu o prea înțelege bine d. L., care a scris și o „Grammatica rumena” în aceeași colecție. Lucrul acesta se vede și din greșelile din vocabular și din felul cum traduce unele citații, ca de pildă: Cio-coiașul, boer mic, poartă șlic cît un mirtic; evghenistul oboroacă, unde șoarecii se joacă, tradus: „L'omuncolo rifatto, piccolo boiario, porta turbante come il mirto: il piccolo nobile s'innalza fin dove giuocano i sorci”. O mică confuzie între mirtic și oboroacă (ambele it. moggio) cu planta *mirt* și verbul „a aburca” desigur!

Vădit, directorul școlilor comerciale din Palermo, fostul profesor la „Liceul real, „N. Bălcescu” din Brăila și aprijul luptător pentru metoda directă în învățarea limbilor moderne, nu era cel chemat să ne facă cunoscută literatura noastră publicului italian. Cu toată dragostea pe care o arată pentru poporul nostru, cu toate laudele pe care le-aduce scriitorilor ce nu i-a cetit, noi nu-i putem mulțumi pentru opera pe care a scris-o.

Și o asemenea lucrare nu ne trezește decît îndoeli în privința seriozității colecției „Manualelor Hoepli”.

C. B.